

УДК 657.632

АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ ВИНИКНЕННЯ ПОМИЛОК У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В АСПЕКТІ АУДИТУ І КОНТРОЛЮ**Мізякіна Н.О.***Житомирський державний технологічний університет*

В статті розглянуто актуальні проблеми аудиту фінансової звітності підприємств в контексті випадкових або навмисних викривлень даних звітності. Визначено вимоги до розкриття інформації у фінансовій звітності за міжнародними стандартами, а також окреслено напрямки розвитку національних стандартів складання фінансової звітності підприємств. Обґрунтовано потребу в своєчасному виявленні помилок та викривлень у фінансовій звітності підприємств. Проаналізовано коло користувачів фінансової звітності підприємства та встановлено найвразливіші їх категорії, тобто користувачів на яких найбільш негативно вплинуть неправдиві, упереджені, викривлені або сфальсифіковані показники фінансової звітності. Вивчено наслідки не виявлення помилок у фінансовій звітності та запропоновано узагальнений перелік наслідків виникнення помилок у фінансовій звітності підприємств, що доцільно використати у майбутньому для вдосконалення класифікації помилок та викривлень у фінансовій звітності.

Ключові слова: фінансова звітність, користувачі, помилки, викривлення, аналіз, наслідки

UDC 657.632

ANALYSIS OF THE CONSEQUENCES OF ERRORS IN FINANCIAL STATEMENTS IN TERMS OF AUDIT AND CONTROL**Mizyakina N.O.***Zhytomyr State Technological University*

The article covers the actual problems of auditing of the financial statements in the context of accidental or deliberate misstatements of accounting data. The requirements for disclosing the information in the financial statements according to international standards have been determined; also the development way of national standards for preparing financial statements has been outlined. The need for early detection of errors and frauds in the financial statements has been grounded. The number of users of the financial statements has been analyzed and the most amenable to the negative effects of incorrect, biased, fraudulent data have been recognized. The results of not detecting errors in the financial statements have been studied and generalized into the list of consequences of errors in financial reporting. It is appropriate to use the findings in the future to improve the classification of errors and frauds in the financial statements.

Keywords: financial statements, users, errors, frauds, analysis, consequences

Актуальність проблеми. Фінансова звітність підприємства, до якої відносяться основні документи підприємства, що підсумовують дані бухгалтерського обліку та відображують результати фінансово-господарської діяльності, – є основним джерелом інформації про стан будь-якого суб'єкта господарювання. Отже, помилки та викривлення показників фінансової звітності, навмисні або випадкові, спотворюють інформацію, на яку спираються у прийнятті своїх рішень зовнішні та внутрішні користувачі такої звітності.

Обравши курс на євроінтеграцію, Україна сьогодні знаходиться на етапі впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності, що в перспективі призведе до вдосконалення і гармонізації національних систем обліку до міжнародних і дозволить забезпечити користувачів якісною фінансовою інформацією, а також оптимізувати ефективність системи внутрішнього та зовнішнього контролю по розподілу коштів підприємства. Міжнародні стандарти фінансової звітності сприятимуть високому рівню ведення бухгалтерського обліку, складання й зіставлення фінансової звітності суб'єктів господарювання в усьому світі. Висока якість стандартів зумовлюється складною та достатньо тривалою процедурою їх розробки, отже ці стандарти вимагають прозорості та достовірності показників фінансової звітності підприємств.

Однією з найважливіших проблем складання, аудиту, перевірки та контролю фінансової звітності є виявлення помилок. В свою чергу, для коректного їх виявлення у фінансовій звітності підприємств необхідно дослідити наслідки, які вони спричиняють. Тоді механізм виявлення помилок у фінансовій звітності може бути побудований за принципом «від противного». Тому аналіз наслідків виникнення помилок у фінансовій звітності підприємств є актуальним науково-практичним завданням.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемам аудиту фінансової звітності підприємств, в тому числі і в аспекті виявлення помилок та викривлень, присвячені наукові дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, серед яких варто відзначити наступні доробки. А.Р. Мельник [1], Л.С. Сас [2], К. Іващишина [3] підкреслюють актуальність достовірного відображення і розкриття інформації у фінансовій звітності в контексті євроінтеграції України та впровадження міжнародних стандартів. Проблемні питання аудиту фінансової звітності підприємства, а також проблеми покращення якості аудиту

фінансової звітності освітлені в працях Ю.Ю. Анеліної [4], О.В. Колодяжної [5], Д.В. Янок [6]. Аналіз проблем зовнішніх користувачів фінансової звітності проведено І.М. Белоусовою [7]. В свою чергу, І.М. Бадаві [8], окреслив основні причини викривлень у фінансовій звітності підприємств. Удосконалену методику виявлення ознак викривлень і помилок у фінансовій звітності підприємства запропонував К.В. Безверхий [9].

Однак, наслідки виникнення помилок у фінансовій звітності підприємств в аспекті аудиту і контролю потребують постійної уваги та вивчення, що допоможе у майбутньому постійно удосконалювати класифікацію помилок та викривлень у фінансовій звітності.

Метою дослідження, результати якого викладені у даній статті, є проаналізувати наслідки виникнення помилок у фінансовій звітності підприємств в аспекті аудиту та контролю для подальшого удосконалення класифікації помилок та викривлень.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки господарська діяльність підприємств характеризується широким колом економічних ризиків. Суспільні відносини між учасниками ринку щодо здійснення господарських операцій, використання майна, перерахування грошових коштів, інвестування капіталу ґрунтуються на основі економічної інформації про фінансове становище організації, про результати її господарської діяльності та дотримання організацією вимог діючого законодавства. Спираючись на таку інформацію, приймаються управлінські рішення власниками, керівниками та іншими зацікавленими особами. Інформація, відображена у фінансовій звітності підприємств, може бути викривлена або спотворена, як навмисно, так і мимоволі в силу різноманітних причин. Для визначення якості такої інформації, аналізу економічних ризиків виникла необхідність в розвитку особливого виду економічної діяльності – незалежного фінансового контролю, тобто аудиту фінансової звітності підприємств.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [10], фінансова звітність визначена як бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Фінансова звітність включає в себе: баланс, звіт про фінансові

результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до фінансової звітності. Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства. Користувачами фінансових звітів є наявні та потенційні інвестори, працівники, постачальники та інші торгові кредитори, замовники, уряд та урядові установи, громадськість, інші фізичні та юридичні особи. Вони використовують фінансові звіти для задоволення різноманітних потреб у фінансовій інформації. Слід зазначити, що фінансова звітність має задовольняти потреби тих користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їхніх інформаційних потреб.

Складання фінансової звітності є узагальненням даних бухгалтерського обліку. Очевидно, що достовірність такої звітності залежатиме від правильної організації облікового процесу і точного відображення активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів, витрат і фінансових результатів суб'єктів господарювання.

Для того, щоб оцінити важливість достовірності, прозорості та недопущення викривлень показників фінансової звітності, доцільно почати з тих, хто безпосередньо в цьому зацікавлений, тобто визначитися з широким колом користувачів фінансової звітності підприємства. Умовно можна виділити дві групи сторін, зацікавлених в отриманні інформації про діяльність підприємства: внутрішні користувачі та зовнішні.

До першої групи відноситься управлінський персонал підприємства. Він приймає різноманітні рішення виробничого та фінансового характеру. Наприклад, на базі звітності складається фінансовий план підприємства на наступний рік, приймаються рішення про збільшення або зменшення обсягу реалізації, ціни продаваних товарів, напрямки інвестування ресурсів підприємства, доцільність залучення кредитів та ін. Очевидно, що для прийняття таких рішень потрібна повна, своєчасна і точна інформація, оскільки в іншому випадку підприємство може понести великі збитки і навіть збанкрутувати. Крім того, фінансова звітність є сполучною ланкою між підприємством і його зовнішнім середовищем. Метою представлення підприємством звітності зовнішнім користувачам в умовах ринку є перш

за все отримання додаткових фінансових ресурсів на фінансових ринках. Таким чином, від того, що представлено у фінансовій звітності, залежить майбутнє підприємства.

Серед зовнішніх користувачів фінансової звітності виділяють, в свою чергу, дві групи: користувачі, безпосередньо зацікавлені в діяльності компанії, і користувачі, опосередковано зацікавлені в ній.

До першої групи належать:

- нинішні і потенційні власники підприємства, яким необхідно визначити збільшення або зменшення частки власних коштів підприємства та оцінити ефективність використання ресурсів керівництвом компанії;

- нинішні і потенційні кредитори, які використовують звітність для оцінки доцільності надання або продовження кредиту, визначення умов кредитування, визначення гарантій повернення кредиту, оцінки довіри до підприємства як до клієнта;

- постачальники і покупці, що визначають надійність ділових зв'язків з даним контрагентом;

- держава, насамперед в особі податкових органів, які перевіряють правильність складання звітних документів, розрахунку податків, визначають податкову політику;

- службовці компанії, які цікавляться даними звітності з точки зору рівня їх заробітної плати та перспектив роботи на даному підприємстві.

Друга група користувачів зовнішньої фінансової звітності – це ті юридичні та фізичні особи, яким вивчення звітності необхідно для захисту інтересів першої групи користувачів. У цю групу входять:

- аудиторські служби, що перевіряють дані звітності на відповідність законодавству і загальноприйнятим правилам обліку та звітності з метою захисту інтересів інвесторів;

- консультанти з фінансових питань, що використовують звітність з метою вироблення рекомендацій своїм клієнтам відносно переміщення їх капіталів в ту чи іншу компанію;

- біржі цінних паперів;

- реєструючі й інші державні органи, що приймають рішення про реєстрацію фірм, призупинення діяльності компаній, і оцінюють необхідність зміни методів обліку і складання звітності;

- юристи, які потребують звітності для оцінки виконання умов контрактів, дотримання законодавчих норм при розподілі прибутку і виплаті дивідендів, а також для визначення умов пенсійного забезпечення;
- преса та інформаційні агентства, використовують звітність для підготовки оглядів, оцінки тенденцій розвитку та аналізу діяльності окремих підприємств і галузей, розрахунку узагальнюючих показників фінансової діяльності;
- торгово-виробничі асоціації, що використовують звітність для статистичних узагальнень по галузях і для порівняльного аналізу та оцінки результатів діяльності на галузевому рівні;
- профспілки, зацікавлені у фінансовій інформації для визначення своїх вимог щодо заробітної плати та умов трудових угод, а також для оцінки тенденцій розвитку галузі, до якої належить дане підприємство.

Таким чином, окресливши коло користувачів фінансової звітності підприємства та проаналізувавши напрямки та цілі використання фінансових показників, стає очевидним особливе значення коректності та правильності даних звітності для прийняття рішень усіма зацікавленими сторонами. Наслідки викривлень у фінансовій звітності підприємства в узагальненому виді зображено на рисунку 1.

Рис. 1. Наслідки викривлень у фінансовій звітності підприємства

Отже, викривлення у фінансовій звітності підприємства можуть суттєво зашкодити як внутрішнім, так і зовнішнім користувачам такої звітності. По-перше, на підприємстві може суттєво знизитися ефективність управління, тому що керівництво буде дезорієнтовано в

прийнятті управлінських рішень та не зможе адекватно планувати та контролювати діяльність підприємства, спираючись на некоректну інформацію. По-друге, зростають ризики для підприємства, в тому числі податковий, що може призвести до штрафів та санкцій, якщо викривлення в бухгалтерському обліку призведуть до помилок в податковому обліку. По-третє, з'ясування неправдивості фінансової звітності підприємства неодмінно призведе до зниження довіри серед контрагентів, погіршення репутації такого підприємства. По-четверте, грубі та суттєві викривлення показників фінансової звітності можуть призвести до збитків і навіть до банкрутства даного підприємства. По-п'яте, згідно законодавства України, відповідальність за фактом шахрайства або помилки покладається на керівництво підприємства і винних осіб. В той самий час і зовнішні користувачі неправдивої фінансової звітності підприємства, так саме як і внутрішні, позбавляються можливості приймати ефективні управлінські рішення та несуть збитки. Достовірна інформація про результати діяльності підприємств і дотримання ними законодавства необхідна навіть державі для прийняття рішень в області економіки та оподаткування.

В силу особливого значення звітності для фінансових ринків і прийняття фінансових рішень її регулюванню в країнах ринкової економіки приділяється велика увага. Проте в Україні на сьогоднішній день прослідковується ситуація, коли інформація, яка відображається у бухгалтерському обліку, не відповідає даним фінансової звітності, що пояснюється намаганням управлінського персоналу «прикрасити» показники діяльності підприємства з метою підвищення його інвестиційної привабливості та кредитоспроможності для цілої низки користувачів. Такі дії відбуваються внаслідок того, що користувачів фінансової звітності цікавить інформація щодо фінансово-майнового стану суб'єкта господарювання, перспектив його розвитку, прибутковості та можливості одержання прибутків у майбутньому з метою прийняття ними тактичних та стратегічних управлінських рішень. Отже, керівництво, намагаючись найповніше задовольнити інформаційні потреби користувачів фінансової звітності, прагне до підвищення розміру власного капіталу та скорочення своїх довгострокових та поточних зобов'язань.

У грудні 2011 року компанія Pricewaterhouse Coopers оприлюднила «Всесвітній огляд економічних злочинів». В Україні таке дослідження проводиться вдруге. В опитуванні взяли участь 84 керівники та представники вищого керівництва організацій, що працюють у 13 галузях економіки. За дослідженнями компанії Pricewaterhouse Coopers, на третьому місці серед найпоширеніших видів економічної злочинності в Україні є маніпуляції з фінансовою звітністю (30%). Також, потрібно підкреслити, що порівняно з 2009 роком цей показник збільшився [11, с. 3]. Таким чином, своєчасне виявлення помилок та викривлень у фінансовій звітності підприємств є актуальним, так як все більше суб'єктів господарювання вдаються до спотворення даних своєї звітності.

Якщо звернутися до досвіду економічно розвинених країн, що стикалися з аналогічними проблемами, то не можливо оминати закон Сарбейнса-Окслі [12], що був прийнятий в 2002 році в США як реакція на цілу низку корпоративних скандалів, пов'язаних з порушеннями в управлінні та складанні фінансової звітності. В результаті інвестори понесли багатомільйонні збитки, а також була підірвана суспільна довіра до національного ринку цінних паперів США. В цілому законодавчий акт охопив питання корпоративного управління, оцінки системи внутрішнього контролю, складання фінансової звітності та аудиторської незалежності. Згідно з положеннями закону, для акціонерних товариств відкритого типу створюється новий режим контролю і регулювання фінансової діяльності, відбуваються істотні зміни в області управління і вимог до розкриття інформації емітентом, в кожній компанії створюється комітет з аудиту. В цілому, незважаючи на труднощі і високі витрати початкового застосування вимог закону Сарбейнса-Окслі, створення ефективної системи внутрішнього контролю підприємств, жорсткі вимоги до складання та аудиту фінансової звітності призвели до прозорості діяльності компаній для інвесторів та органів контролю і тим самим до підвищення стійкості фондового ринку. При цьому позитивним моментом стало значне зростання ролі внутрішнього аудиту в компаніях.

Сьогодні в розвинених країнах Європи та Америки відбувається активна наступальна компанія по досягненню достовірності фінансової звітності.

Висновки. Таким чином, в результаті проведених досліджень можна зробити наступні висновки.

По-перше, фінансова звітність підприємства, підсумовуючи результати фінансово-господарської діяльності, надає інформацію про економічний стан суб'єкта господарювання усім зацікавленим користувачам такої інформації, які в свою чергу, спираються на дані фінансової звітності у прийнятті власних рішень. Тому неповна, викривлена, упереджена або сфальсифікована інформація, представлена у фінансовій звітності підприємства істотно нашкодить її користувачам.

В результаті дослідження було встановлено, що найвразливішими категоріями користувачів фінансової звітності є нинішні і потенційні власники підприємства, кредитори, покупці, постачальники, а також державні органи влади.

По-друге, впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, а також гармонізація вітчизняних норм та вимог до складання такої звітності з європейськими та міжнародними правилами – це питання часу. Це означає, що дані фінансової звітності повинні бути правдивими та достовірними, а діяльність підприємств прозорою. Відповідно до цього важливо своєчасно виявляти помилки у фінансовій звітності підприємств та забезпечити аудит і контроль відповідними інструментами виявлення таких помилок.

По-третє, підсумовуючи наслідки виникнення та несвоєчасного виявлення помилок фінансової звітності, варто виділити наступні: дезорієнтація в прийнятті рішень та прийняття помилкових рішень; підвищення ризику, в т.ч. податкового, аудиторського; зниження ефективності роботи підприємства; збитки; банкрутство; втрата контролю над деякими аспектами бізнесу; відповідальність згідно законодавства: штрафи, санкції; зниження довіри, прозорості бізнесу; погіршення репутації. Так, вищезазначені наслідки виникнення помилок у фінансовій звітності підприємств доцільно використати для подальшого удосконалення класифікації помилок та викривлень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. А.Р. Мельник. Підготовка фінансової звітності за міжнародними стандартами та особливості її аудиторської перевірки / А.Р. Мельник //Аудит, аналіз і контроль. – 2013. – 4 (62). – С. 121-129.

2. Сас Л.С. Упровадження міжнародних стандартів фінансової звітності в облікову систему України / Л.С. Сас // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2012. – № 8(2). – С. 197-202.
3. Іващишина К. Фінансова звітність в контексті міжнародних стандартів. // Відкрита Міжнародна інтернет-конференція. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://konf.amsfo.com.ua/finansova-zvitnist-v-konteksti-mizhnarodnix-standartiv/>
4. Анеліна Ю.Ю. Проблеми покращення якості аудиту фінансової звітності та напрями його вдосконалення в умовах міжнародних стандартів / Ю.Ю. Анеліна // Управління розвитком. – 2011. – № 2 (98). – С. 11-13.
5. Колодяжна О.В. Проблемні питання аудиту фінансової звітності підприємства / О.В. Колодяжна // Управління розвитком. – 2011. – № 17. – С. 62-64.
6. Янок Д.В. Аудит фінансової звітності у вирішенні проблеми підвищення якості інформації про фінансові результати діяльності підприємства / Д.В. Янок // Банківська справа. – 2012. – № 1. – С. 21-30.
7. Белоусова І.М. Проблеми аналізу фінансової звітності зовнішніми користувачами та можливості їх вирішення. / І.М. Белоусова, К.В. Федоренко/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sfpk.at.ua/_fr/0/0439046.doc
8. Ibrahim M. Badawi. Motives and consequence of fraudulent financial reporting // 17th Annual Convention of the Global Awareness Society International. – 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orgs.bloomu.edu/gasi/Proceedings%20PDFs/Badawi1.pdf>
9. К.В. Безверхий. Удосконалення методики виявлення ознак викривлень і помилок у фінансовій звітності підприємства на основі аналітичних процедур / К.В. Безверхий // Облік і фінанси. – 2014 – № 4(66). – С. 8-16.
10. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
11. Україна. Всесвітній огляд економічних злочинів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pwc.com/ua/uk/press-room/assets/GECS_Ukraine_ua.pdf
12. Закон Сарбейнса - Оксли: Закон США від 30.07.2002 р. № 107-204 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sec.gov/about/laws/soa2002.pdf>